

Az európai integráció jövője

Bevezetés – Korábbi egységesítési kísérletek

Az Európai Unió ma számos külső és belső kihívással néz szembe, amelynek különösen nagy súlyt ad Nagy-Britannia kilépése, amelyet a bomlás első jelének tekinthetünk, de úgy is felfoghatjuk, hogy logikus következménye az Európa vezetőit az 1980-as évektől jellemző, a gazdasági és társadalmi feltételeknek ellentmondó centralizációs törekvéseknek.

Európa egyesítésének gondolata nem új keletű. Történetében sikeresek voltak a kisebb regionális birodalmak és szövetségek, mint például Skandináviában a dán birodalom (13–15. század), Közép Európában a Habsburg-, Kelet-Európában a litván–lengyel birodalom, és idesorolhatjuk a Hanza-városok szövetségét is, amely lényegében a balti városok közötti szabadkereskedelmi egyezmény volt, vagy a Kalmari Uniót. Ezek a birodalmak, illetve szövetségek több évszázadon keresztül képesek voltak fennmaradni, míg végül a politikai erőviszonyok vagy a szövetséget létrehozó érdekek megváltozása következtében felbomlottak. Európa egységesítésének vágya azonban nem halt el, szinte minden évszázadból sorolhatunk ilyen törekvéseket, a mai Európai Unió szempontjából talán megemlíthetjük Victor Hugót, aki az 1849-es párizsi békekonferencián vetette fel az Egyesült Európa gondolatát. Később, a 20. század eleje már hangos volt az Európa egységét hirdető mozgalmak tevékenységétől, közülük kiemelhetjük a Richard Coudenhove-Kalergi által 1926-ban megalapított, máig élő páneurópai mozgalmat.

Az EGK megalapítása

A törekvést végül a francia Jean Monnet vitte sikerre, aki meggyőzte a francia vezetőket, hogy itt az idő az európai integráció első lépéseinek megtételére. Ő javasolta a később a francia külügyminiszterről, Robert Schumanról elhíresült, egy egységes német–francia acélipar (Európai Szén- és Acélközösség – Montánunió) megteremtésére irányuló tervet, amely magában foglalta a későbbi egységes Európa vízióját is. Ebből a hat ország által 1951-ben aláírt egyezményből lett később a római szerződés (1957).

A római szerződés annyiban különbözött az összes öt követőtől, különösen a maastrichti szerződéstől, hogy ugyan távlatilag kitűzte egy „egyre szorosabb unió”, vagyis egy szövetségi állam célját, viszont megmaradt a realitásoknál, és figyelembe vette az egyes országok adottságait, amelyek még távolról sem voltak annyira különbözők, mint a maiak az unió északi és déli vagy nyugati és keleti tagállamai között. Ami a mai problémák szempontjából különösen fontos, hogy előírta a fizetési mérlegek kiegyensúlyozásának követelményét, megakadályozandó, hogy egyes országok eladósodjanak a többiekkel

szemben. Ez a követelmény azután a maastrichti szerződésből kimaradt, és a dél-európai országok eladósodását eredményezte. A római szerződéssel megalapított Európai Gazdasági Közösség igen jól működött, az együttműködés gyors gazdasági fejlődést, technikai megújulást eredményezett, és ez a dinamikus fejlődés közel két évtizeden keresztül, egészen az 1973-as olajválságig tartott. A gazdasági sikerek nyomán megindult az integráció magasabb fokra emelése, egy európai szövetségi állam létrehozása iránti törekvés. A további integráció gazdasági és társadalmi feltételeinek vizsgálatára az 1970-es évtizedben három tanulmány is készült: a Werner-, a Marjolin- és a MacDougall-jelentés.

Mindhárom jelentésben közös az, hogy reális feltételekből, vagyis egységes államok (mint Franciaország), illetve megvalósult föderációk (mint az Egyesült Államok vagy az akkori Német Szövetségi Köztársaság) tényleges gyakorlatából indultak ki, és abból vezették le egy föderális államberendezkedést feltételező gazdasági és monetáris unió feltételrendszerét.

A luxemburgi miniszterelnök, Pierre Werner irányításával elkészült első jelentés¹ kiemelt fontosságot tulajdonított az unió belső egyensúlya biztosításának: „a globális gazdasági egyensúly megvalósulását a szerkezeti különbségek veszélyeztethetik [...] Egy gazdasági és monetáris unióban a strukturális és regionális politikák nem kizárólag a nemzeti költségvetés kérdései” – írta a jelentés, és a területi egyenlőtlenségek kiegyenlítése érdekében szükségesnek tartotta jelentős pénzügyi transferek alkalmazását ugyanúgy, ahogy az egy nemzetállamban történik. A jelentés szerint „a közösségi intézkedéseknek elsősorban a regionális politikára és a foglalkoztatáspolitikára kell koncentrálniuk. Megvalósításukat a közösségi szintű pénzügyi beavatkozás növelése segítené. Ezenkívül erőteljes közösségi politikákra lesz szükség az ipar, a közlekedés, az energia, a lakhatás és a környezetvédelem terén.” Vagyis a Werner-terv messzemenően figyelembe vette a gazdasági közösség akkor még csak hat országa közötti különbségeket, és fő célkitűzése e különbségek csökkentése volt, amit a további integráció elengedhetetlen feltételének tartott. A Werner-jelentés azonban a kőolajár-robbanás okozta pénzügyi válság miatt hamarosan lekerült a napirendről.

Öt évvel később Robert Marjolin francia közgazdász, a római szerződés egyik kidolgozója és az Európai Bizottság valamikori elnökhelyettese kapott újabb megbízást a gazdasági és monetáris unió létrehozása feltételeinek kidolgozására. A Marjolin-jelentés² kiemelkedő a tanulmányok közül, mert – ha röviden is, de – a gazdasági és monetáris unió megvalósításának szinte minden aspektusával foglalkozik. Bevezetőként rámutat az addigi kudarc okaira:

„a helyzet következményeit súlyosbította, hogy 1969-ben úgy határoztak az Európai Monetáris Uniónak az elkövetkezendő tíz évben való létrehozásáról, hogy semmilyen konkrét elképzelésük

¹ Council – Commission of the European Communities: *Report to the Council and the Commission on the realization by stages of economic and monetary union in the Community*. Council – Commission of the European Communities. Luxembourg, 1970. október 8.

² Commission of the European Communities, Directorate-General for Economic and Financial Affairs: *Report of the Study Group „Economic and Monetary Union 1980”*. Brüsszel, 1975. március 8.

nem volt arról, hogy mire vállalkoztak [...] Nem fogták fel kellőképpen azt az alapvető különbséget, ami a római szerződésben meghatározott vámunió és egy gazdasági és monetáris unió között van.”³

Majd megmagyarázza, hogy szemben a vámunióval, amikor az egyes kormányok csak azt a jogukat adják fel, hogy önállóan vessenek ki vámokat és mennyiségi korlátozásokat, egy gazdasági és monetáris unióban a nemzeti kormányok a gazdaságirányítás mindazon eszközeinek használatát a közösségre bízzák, amellyel addig kormányoztak. Emiatt a nemzetállami kormányok helyett a közösség feladata lesz az olyan problémák megoldása, mint például a külső feltételek változására adandó válasz, a fizetési mérlegek kiegyenlítése, a munkanélküliség kezelése, a nyugdíjellátás, a minimálbérek biztosítása és hasonlók. A jelentés újból és újból visszatérő gondolata a regionális különbségek mérséklésének szükségessége. Ennek keretében javasolja egy közös munkanélküli-alap felállítását, amellyel a lakosság uniós elkötelezettségét is növelné. A jelentés szerint ez az elkötelezettség a gazdasági és monetáris unió létrehozásának alapfeltétele: „a népesség nagy részének úgy kell éreznie, hogy az unióhoz tartozik” – írják.

A mai viták szempontjából érdekes a tanulmány azon megállapítása is, hogy a régiók közötti jövedelemkülönbségek mérséklése azért is fontos, mert azok erőteljes migrációt eredményeznének a kevésbé fejlett régiókból a fejlettebbek felé, ami „a termelési tényezők kevésbé kívánatos elosztásához vezet, és lelassítja a közösség egésze jólétének javulását”.

A gazdasági és monetáris unió költségvetési feltételeit a Donald MacDougall skót közgazdász vezette csoport dolgozta ki. Az 1977-ben publikált jelentés⁴ az integráció által megkövetelt központi költségvetés nagyságára és a pénzügyi transferek mértékére adott becslést. E szerint az integráció kezdeti szintjén a GDP 2–2,5%-át, a gazdasági és monetáris unió megvalósítása esetén a GDP 7,5–10%-át, a teljes integráció esetén pedig 20–25%-át kell központosítani ahhoz, hogy az integráció működőképes legyen. Ugyanakkor arra is figyelmeztettek, hogy az akkori, a GDP 1%-át kitevő uniós költségvetés mellett nem lehet pénzügyi uniót bevezetni, mert az egységes pénz által keltett egyensúlytalanságok nem lesznek kiegyenlíthetők.

Az euró bevezetése

1970-es években a kőolajár-robbanást követő gazdasági válság azonban elsöpörte ezeket a terveket, és az integráció kérdése csak 1989-ben került megint napirendre az úgynevezett Delors-jelentés keretében (Jacques Delors volt akkor az Európai Bizottság elnöke), amely három fázisban javasolta a közös pénz megvalósítását. A javaslat szerint az első fázisban liberalizálják a tőkemozgásokat, a másodikban koordinálják a tagországok gazdaságpolitikáját, a harmadikban pedig létrehozzák az Európai Központi Bankot és magát az eurót is, először számlapénz (1999), majd bankjegy és érme formájában

³ Commission of the European Communities (1975): i. m. (A szerző fordítása.)

⁴ Commission of the European Communities: *Report of the Study Group on the Role of Public Finance in European Integration*. Volume I General Report, Brussels, 1977. április.

(2002). A közös pénz stabilitása érdekében az euró bevezetésének szigorú feltételeket szabtak, ezek voltak a ma sokszor emlegetett maastrichti kritériumok.

Az euró bevezetésénél az unió vezetése semmilyen korábbi tanulmányt, de a kortárs vezető közgazdászok véleményét sem vette figyelembe, kizárólag a közös pénz stabilitási feltételeinek kidolgozásával foglalkoztak, és ezzel az Európai Unió le is tért az integráció gazdasági feltételei biztosításának útjáról. Mindez a közvélemény figyelmét sem kerülte el. A maastrichti szerződést például Dániában népszavazáson utasították el, de erre még egy népszavazást rendeztek, ahol a szerződés már – nagy nehezen – többséget kapott. Ez azután az unió történetében többször megismétlődött, amikor egy-egy újabb egyezményt akartak a lakossággal jóváhagyatni, így az európai alkotmányt a franciák és a hollandok, az abból barkácsolt (és jelenleg érvényben lévő) lisszaboni szerződést pedig az írek utasították el, ez utóbbi esetben az unió vezetése a Dániában már bevált módszerhez fordult: újrászavaztatta az íreket.

Az euró bevezetését (gazdasági megalapozatlansága miatt) számos, a nemzetközi pénzügyekhez értő közgazdász bírálta már az első pillanatban, közülük, a későbbi fejlemények ismeretében talán érdemes kiemelni a közgazdasági Nobel-díjjal elismert Milton Friedman véleményét. 1997-ben, tehát az euró bevezetése előtt három évvel, az ismert közgazdász a *The Wall Street Journal*-nak a következőket nyilatkozta:

„Már hosszú idő óta az a véleményem, hogy az euró hátrányai meghaladják az előnyeit. Az eurózóna potenciális tagjai sem elegendően rugalmas bérekkel és árakkal, sem elegendően mobil munkaerővel, sem pedig megfelelően hatékony pénzügyi kompenzációs mechanizmussal nem rendelkeznek, amelyek kompenzálhatnák a rugalmas valutaárfolyam elvesztésének hatását. A valószínű eredmény az lesz, hogy az övezetben az egyes országokat eltérő módon érintő külső hatások, amelyeket az árfolyamok megváltoztatásával könnyedén kezelni lehetett volna, megosztó politikai vitákká alakulnak át, és az egyes országok közötti politikai feszültségeket fogják növelni. A politikai egysülés megteremtheti a pénzügyi unió feltételeit, de egy nem megfelelő feltételek mellett bevezetett monetáris unió a politikai egysülési folyamat akadályává lesz.”⁵

Ez pontosan így történt, az euró bevezetése és a német merkantilista (exporttöbbletre törekvő) gazdaságpolitika következtében a dél-európai országok eladósodtak, mert saját pénzük nem lévén nem tudtak leértékeléssel védekezni a külkereskedelmi hiány ellen. Az Európai Unió adósok és hitelezők egymással szemben álló csoportjára bomlott szét. A brit kilépés is nagymértékben az eurót bevezető centralizációs politikának az eredménye.

A föderális vagy konföderális Európa?

Az integrációs folyamat továbbvitele érdekében 2002-ben egy úgynevezett Európai Konventet hívtak össze. A konvent 105 tagja az Európai Parlament, a nemzeti parlamentek és a kormányok képviselői közül került ki, beleértve a leendő új tagállamokat is. A kon-

⁵ *The Wall Street Journal*, 1997. június 20.

vent előtt elvben olyan kérdések megválaszolása állt, mint például milyen legyen a jövő Európája, föderatív berendezkedésű-e, vagy inkább a nemzetállamok együttműködése. Hamarosan kiderült azonban, hogy a konventre meghívottak többsége a föderatív Európa híve, és végül ennek szellemében egy európai alkotmánytervezetet dolgoztak ki, amelyet, mint említettünk, két tagállamban is elutasítottak. A konventen elhangzott vitákból azonban érdemes néhány felszólalást kiemelni annak érzékeltetésére, hogy a realisabb, nemzetállami együttműködés mellett sok vezető politikus is kiállt.

Például a holland kormányt képviselő Hans van Mierlo szerint nem jött el annak az ideje, hogy Európa végső rendeltetéséről beszéljünk, hanem arra kell törekedni, hogy működjünk együtt, ahol lehetséges, és integrálódjunk, ahol az szükséges. Kiemelte azt a demokráciahiányt, amelyet az Európa népei és a brüsszeli intézmények közötti kapcsolat hiánya okoz. Proinsias de Rossa az Európai Parlament és az Ír Munkáspárt képviselőjében azt hangsúlyozta, hogy Európának meg kell birkóznia azzal a nyomással, amelyet a globalizáció gyakorol az európai gazdaságra, szociális rendszerre és kultúrára. A globalizáció nem természeti jelenség, hanem a korszerű technika támogatta politikai és gazdasági filozófia. Ez azonban nem egy elkerülhetetlen folyamat. Rossának az volt a véleménye, hogy az uniónak megvan a képessége és hatásköre, hogy megvédje Európa népeit a transznacionális vállalatoktól. Lena Hjelm-Wallén a svéd kormány képviselőjében – többek között – azt hangsúlyozta, hogy az együttműködés demokratikus bázisa az előre látható jövőben a nemzetállam és a nemzeti parlament marad. Dr. Matjaz Natlingal a szlovén miniszterelnök képviselőjében arról beszélt, hogy minden európai állam identitásának alapja a nemzetállam, a nemzetállam az alapja az európai építménynek és a közös európai identitásnak. A kibővített Európai Unióban az egyéni identitás alapjait meg kell védeni a gyengítéstől vagy az összeolvasztástól. A jövő Európai Uniójának biztosítania kell az európai nemzetek nemzeti, nyelvi és kulturális identitásának fennmaradását és fejlődését.

A konventre civil szervezeteket is meghívtak, voltak közöttük politikai, köztisztviselői jellegűek, szakszervezetek, egyetemek, kutatóintézetek, valamint általánosabb jellegű civil szervezetek, például nőszervezetek, egyházi szervezetek, ifjúsági szervezetek és hasonlóak. Az általuk benyújtott mintegy 500 írásos javaslat zöme a nemzeti, a területi és a szociális szféra védelmére tett javaslatot. A CGT francia szakszervezeti szövetség például hangsúlyozta, hogy a szolidaritás utolsó megmaradt bástyája – bár a globalizáció által meggyengítve, de mégis – a nemzetállam.

Bár a konventbe zömében a föderalista megoldás hívei kerültek be, a nemzetállami szuverenitás fenntartásának szükségességét hangsúlyozó kevés képviselő összeállt, és Jens-Peter Bonde dán képviselő vezetésével egy ún. Alternatív jelentést állított össze, amely a demokráciák Európájának koncepciójára épült. Az Alternatív jelentés azt hangsúlyozta, hogy a konventet összehívó leakeri nyilatkozat alapvető célja egy demokratikus Európa volt, ezzel szemben az alkotmány egy centralizált európai államot hoz létre, ami sokkal több hatáskört koncentrálna, sokkal távolabb kerül az átlagembertől. A jelentés szerint:

„Az alkotmány, mindenekelőtt a »big business« elvárásait kielégítő, a neoliberális gazdasági elveket rögzítő szerződés, amelyben alapvető ellentmondást jelent, hogy míg az első (megvitatott) részben szociális piacgazdálkodásról beszél, a harmadik (a korábbi egyezményekből átvett) részben szabad piacgazdaságról és annak eszközeiről van szó.”

A kritikáknak azonban érdemi hatásuk nem volt, és arról sem indult érdemi vita, hogy mi kívánatos és mi lehetséges az európai integráció szempontjából, az európai politikai élet sokkal inkább szekértáborok szembenállásává alakult át.

Ennek ellenére érdemes elgondolkodni azon, hogy vajon mi lenne a feltétele egy föderális állam létrehozásának, illetve ha ez különböző okok miatt nem lehetséges, akkor milyen lehetne a bizonyos szempontból egységes – európai –, de más szempontok szerint (nyelv, történelem, gazdasági, társadalmi, földrajzi adottságok) igencsak különböző országoknak és nemzeteknek megfelelő együttműködési forma.

Identitásképző elemek

Amennyiben az Európai Unió vezetői vagy legalábbis egyes vezetői egy szövetségi (föderális) államot, vagy egy egységes államot képzelnek el mint az európai integráció végcélját, akkor fel kell tennünk a kérdést, hogy mi az, ami a mai szövetségi államokat vagy egységes államokat egyben tartja, vagyis mi ezen országok identitásának alapja. Ilyen identitásképző elemek lehetnek például a közös nyelv, a közös történelem, a közös kultúra, a közös értékek és a közös érdekek a világ más térségeivel szemben. Nézzünk meg e tényezőket kissé részletesebben az Európai Unió szemszögéből!

Közös nyelv. Az unióban majdnem annyi nyelvet beszélnek, mint ahány tagország létezik. Természetesen vannak olyan szövetségi országok – például India vagy Brazília –, ahol számos nyelv található, de van egy-kettő, amelyet szinte mindenki beszél és az az általános kommunikáció nyelve. Az Európai Unióban a legtöbbször által beszélt nyelv az angol, de Nagy-Britannia kilépésével a többiek már csak tanult nyelv szintjén ismerik, és a skandináv országok és Hollandia kivételével az angol már nem a társalgás nyelve, nem egy-egy széles körben vásárolt újság vagy nézett televíziócsatorna nyelve, hanem egy olyan nyelv, amellyel a turista esetleg kinnal-bajjal elboldogul. Ennek következtében az átlag európai polgár egyszerűen nem tud részt venni egy összeurópai kommunikációs térben, ami azt is jelenti, hogy igen kevés ismerete van arról, ami a hazáján kívül más országokban történik. Ezt igazolja egy 2014. őszi Standard Eurobarometer-vizsgálat, amely szerint a válaszolók 70%-a – saját bevallása alapján – teljesen tájékozatlan az európai ügyekről. Azóta a helyzet nem sokat változhatott. A közösen beszélt nyelv ilyen mértékű hiánya egyben azt is jelenti, hogy állampolgári szinten széleskörűen nem lehet megbeszélni az unió közös ügyeit, az unió vezetőinek demokratikus megválasztásához hiányzik a potenciális vezetők tetteinek és nézeteinek ismerete, és más hasonló nehézségek is származnak a közös nyelv hiányából. Emiatt a közös nyelv hiánya képezi egy demokratikus, föderális állam létrehozásának egyik legnagyobb akadályát.

Közös történelem. A közös történelem és eredménye, a közös történelmi emlékezet meghatározó szerepet játszik egy szövetséges állam vagy egységes állam összetartó ere-

jében. A közös történelem centrumában általában az egyes országok történelmét meghatározó események, például az ország megalapítása, megnyert háborúk vagy forradalmak állnak. Az európai történelemben azonban ilyen közös pozitív történelmi emlék nemigen található, hiszen az elmúlt ezer évben az egyes európai országok számos alkalommal véres háborúkat vívtak egymás ellen, és ami az egyiknek ünnepelni való győzelem volt, az a másiknak fájó vereség. A német Körber-Stiftung az általa kiadott EUSTORY sorozatban publikált egy, az európai történelmi tudatról szóló könyvet.⁶ A könyv egyik tanulmányát Jörn Rüsen német történész írta, aki azt hangsúlyozta, hogy ha a jelenlegi integrációs folyamatot történelmi tudatosság nélkül akarják véghez vinni, akkor az egy nagyon mesterséges, lélek nélküli Európát eredményez. Ugyanakkor a közös európai történelmi tudatosságot nem lehet felülről diktálni, az ilyen törekvések kudarcra vannak ítélve, ha a szélesebb közvélemény érzésvilágában nincsenek alátámasztva. Jörn Rüsen szerint általánosan vállalható európai történelmi tudatosság alapja lehet például a reformáció, a parlamentáris demokrácia, az emberi jogok deklarálása, a nyugati racionalitás ókori gyökerei, a kereszténység és hasonlók, amelyek az európai kultúrát sajátossá teszik más kultúrákkal szemben. Az Európai Parlament Kulturális és Oktatási Bizottságának kérésére is készül egy, a témával foglalkozó tanulmány,⁷ amely végkövetkeztetesként három elvet ajánlott: (1) el kell fogadni a történelmi emlékezetek különbözőségét Európában, (2) a közös emlékezetet csak nagyon átfogó kérdéskörökben lehet elérni (például európai szabadság), (3) teljesen új európai történelmi emlékezetet kell létrehozni. Azzal kapcsolatban, hogy az Európai Parlament a nemzetiszocializmust, különösen a holokausztot, valamint a sztálinizmust a történelmi emlékezet fő tényezőiként határozta meg, a tanulmány arra világít rá, hogy negatív megítélésű eseményekre alapozni a történelmi emlékezetet elég merész dolog, és inkább kivételnek, mint szabálynak számít. Kérdés, hogy az európai integrációs folyamatot alátámasztó identitást célszerű-e a múlt tömeggyilkosságainak elítélésére építeni. Jörn Rüsen mást javasol, szerinte sokkal inkább a szépművészetek, a zene, az építészet, a technika és a tudomány terén elért eredményeket kellene az európai tudatot meghatározó események középpontjába állítani.

Közös kultúra. Jörn Rüsen gondolataival összhangban, ha valami közös Európa népei között, az a kulturális örökség, amely kezdődik a görög kultúrával, folytatódik a római államszervezéssel és joggal, a középkori kereszténység művészeti alkotásaival, a hatalmas katedrálisokkal és későbbiek folyamán az európai tudományos eredményekkel. Amennyiben a mindenki által pozitívan megítélt közös, és az európai más kontinensekétől megkülönböztető kulturális örökségre építünk, akkor valóban lehetne olyan közösen elfogadott alapokat találni, amelyekre egy szorosabb együttműködés felépíthető. Jelenleg azonban az európai vezetés nem Európa valódi közös kulturális gyökereit akarja megerősíteni, sőt inkább a rombolási szándék tűnik ki a Frankfurti Iskola, a „kulturmarxizmus” ideológiájának uniós értékrenddé emelésével. Ma az európai baloldal, a „kulturmarxisták”

⁶ Sharon Macdonald (szerk.): *Approaches to European Historical Consciousness. Reflections and Provocations*. Eustory Series, Shaping European History, 1. Hamburg, Körber-Stiftung, 2000.

⁷ Markus J. Prutsch: *European Historical Memory. Policies, Challenges and Perspectives*. Policy Department B: Structural and Cohesion Policies European Parliament, 2001.

és az euroatlanti korporációkat képviselő jobboldal is, különböző okok miatt, de egyaránt elvetik az európai tradicionális értékeket.⁸ Ezzel szintén az európai integráció egyik legnagyobb akadályát képezik.

Közös értékek. A közös értékek fontos szerepet játszanak az egységes vagy szövetségi államok kohéziójában. Az elmúlt kétszáz évben szociológusok (például Max Weber, Emile Durkheim, Talcott Parsons, Shalom H. Schwartz, Ronald Inglehart, Christian Welzel és mások)⁹ sok erőfeszítést tettek, hogy meghatározzák a társadalmak életében szerepet játszó értékeket és a közöttük lévő kapcsolatokat. Ennek ellenére nem állíthatjuk, hogy e téren kialakult volna bármiféle egységesen elfogadott rendszer, sőt inkább az mondható, hogy annyiféle megközelítés létezik, ahány kutató.

A gyakorlatban az Európai Unióban az értékekkel kétféle formában találkozhatunk. Először mint az uniós szerződések által deklarált uniós értékekkel, másodsor mint azokkal az értékekkel, amelyeket az unió közvélemény-kutató intézete, az Eurobarometer feltár és elemez.

Ami a szerződéseket illeti, kezdetben nem volt bennük utalás európai értékekre, legfeljebb az 1957-es római szerződésben, amely kimondja, hogy a szerződő felek elköteleztettek, hogy Európa népei között egyre szorosabb uniót hozzanak létre. E cél elérése érdekében a római szerződés gazdasági és szociális szempontból meglehetősen érzékeny volt az egyes országok közötti egyensúlyteremtésre, síkra szállt a kiegyenlített és tisztességes kereskedelemért, és elkötelezte magát az egyes régiók között akkor meglévő különbségek csökkentése mellett.

Az európainak nevezett értékek első ízben az 1983-as ünnepélyes nyilatkozatban tűnnek fel, és az 1992-es maastrichti egyezmény az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok védelméről szóló 1950. évi római konvenciót már beemeli az uniós szerződésrendszerbe. 2000 decemberében az unió vezetői elfogadták az Alapvető Jogok Chartáját, az említett római konvenció európai változatát. Ez később a ma érvényben lévő lisszaboni szerződés szerves (azonos erővel bírő) részévé vált.

Az Eurobarometer vizsgálatai visszaigazolták, hogy az emberek azt tartják európai értéknek, amit az egyezmények mondanak, nem utolsósorban azért, mert ezt közvetíti számukra nap mint nap a média. Ezek azonban meglehetősen elvont értékek, amint a menekültválsággal kapcsolatban nemrég ki is derült. Ha azonban más kérdéseket tesznek fel, például hogy mennyire ragaszkodik valaki az országához, akkor kiderül, hogy a megkérdezettek 90%-a nagyon vagy meglehetősen ragaszkodik hozzá, míg például az Európai Unióval kapcsolatban csak mintegy 50% mondja ugyanezt. A lakosság döntő többsége számára tehát a saját országa áll az első helyen. Ugyanakkor egy másik

⁸ John Schindler: *Who Really Won the Cold War? America's New Left Has Swallowed up Communism's Old Left, and Now It's Masticating Us All*. *The Federalist*, 2015. szeptember 16.

⁹ Max Weber német közgazdász és szociológus (1864–1920), Emile Durkheim francia szociológus (1858–1917), Talcott Parsons amerikai szociológus (1902–1979), Shalom H. Schwartz amerikai–izraeli szociálpszichológus (1940–), Ronald F. Inglehart amerikai szociológus (1934–), Christian Welzel német politológus (1964–).

tanulmány¹⁰ kimutatta, hogy a lakosságnak kettős identitása lehet. Az embereket a saját országukhoz kötő kapcsolatok (a nyelv, a kultúra, az ősök, a történelem) különböznek az őket az Európai Unióhoz kötő szálaktól (szabad mozgás, tagállamok közötti béke, az unió gazdasági ereje stb.). Érdekes, hogy az eurót, összes ismert problémája ellenére, az emberek nagy többsége (még a görögök is) meg akarják tartani. Ez azt jelenti, hogy – egykori megálmodóinak feltételezése szerint – az euró valóban az európai identitás egyik alkotóelemévé vált.

Az európai értékek, vagyis hogy az európaiak nagy többsége mit tart fontosnak, első-sorban akkor derül ki, ha más földrészek hasonló felméréseivel vetjük azokat össze. Így például az amerikai Pew Research Center egy vizsgálata¹¹ kimutatta, hogy az amerikaiak nagy átlagban sokkal individualistábbak, mint az európaiak, és az erős szociális hálónak számottevően kevesebb a támogatottsága Amerikában, mint Európában.

Közös érdek a világ más részeivel szemben. Egységes vagy föderális állam esetében a külvilághoz való viszony általában elég egyértelmű, bármilyen párt vezeti is az országot. E szempontból az Európai Unió egészen más eset, hiszen az elmúlt ezer évben a mai uniós tagállamok érdekeit pont egymással szemben határozták meg és vívtak néhány száz kisebb és nagyobb háborút, évszázadonként néhány tucatot. Ritka volt az az eset, amikor európaiak Európán kívüliekkel harcoltak. Idesorolhatók például a mongolok és a közel-keleti mohamedánok elleni harcok, vagy a keresztes háborúk és a spanyol rekonkvizta, vagyis a mórok kiűzése Európából. Ezek emléke mindmáig megmaradt, például a törökök uniós tagságának ellenzésében, különösen az osztrákok részéről. Jelenleg az Európai Uniónak nincs külső ellensége, az Oroszországgal való szembenállás sokkal inkább az Egyesült Államoknak, vagy inkább egyes uralkodó köröknek azt a törekvését fejezi ki, hogy az unió és ezen belül különösen Németország és Oroszország ne alkothasson szoros gazdasági egységet. Az ukrán fordulat is amerikai támogatás – pénzelés – mellett zajlott le, nem európai érdekeket szolgált. Az Egyesült Államok e téren építhet néhány ország, mindenekelőtt Lengyelország, a balti államok és az Egyesült Királyság Oroszországgal szemben táplált gyanakvására és ellenszenvére. Ugyanakkor az országok többsége együttműködésre törekszik az oroszokkal, és nem híve az újabb hidegháborúnak.

A tömeges migráció kezelésének kérdése és a bevándoroltak integrálhatóságának megítélése osztja meg leginkább az unió tagországait, bár a választóvonal nem annyira az egyes országok között, mint inkább a vezető elit (euroatlanti háttérhatalom) és az európai lakosság érdekei között húzódik. Mindenesetre külpolitikai és katonapolitikai kérdésekben az Európai Unió tagországai eléggé megosztottak, ami nehezen ad lehetőséget egy közös kül- és védelmi politika kialakítására, holott ez a követelmény a lisszaboni szerződés egyik fejezetét alkotja.

¹⁰ Antonia M. Ruiz Jiménez – Jaroslaw Józef Górniak – Ankica Kosic – Paszkal Kiss – Maren Kandulla: European and National Identities in EU's Old and New Member States, Ethnic, Civic, Instrumental and Symbolic Components. *European Integration online Papers* (EIoP), 8. (2004), 11.

¹¹ Pew Research Center. Survey report, 2012.

Közös nevező

Az identitásképző elemeket figyelembe véve az a következtetés vonható le, hogy ha tartós európai együttműködést akarunk elérni, akkor mindenki számára kielégítő megoldást kell találnunk, és ez szükségképpen nem lehet a föderális berendezkedés, mert annak sem gazdasági, sem társadalmi feltételei nem adóttak. Ennek ellenére az európai vezető réteg változatlanul a további integrációt erőlteti.

Az Európai Konventen és azon kívül folytatott eddigi viták során kialakult nézeteket tulajdonképpen három nagy csoportba lehet sorolni:

1. Az egyik, amit az európai vagy inkább euroatlanti elit (háttérhatalom) erőltet, a föderális állam, vagyis az Európai Egyesült Államok. Egy ilyen elképzelést – többek között – vázolt fel Joschka Fischer egy 2000-ben, a Humboldt Egyetemen tartott beszédében, akkor még mint német külügyminiszter.
2. A másik, főleg a francia politikusok által felvetett integrációs forma a nemzetállamok szövetsége, valamilyen konföderációs megoldás, ebben az esetben a nemzetállami szuverenitás nagyrészt megmarad, és nem jön létre egy új (szövetségi) állam.
3. Végül egy teljesen laza forma a szabadkereskedelem, amit például a UKIP (United Kingdom Independent Party) javasolt, és amit a britek unióból kilépésükkel a maguk számára meg is valósítottak.

A fenti „tiszta” formák között több átmenet képzelhető el, amikor az együttműködés csak bizonyos, kölcsönösen érdeklődésre számot tartó területekre terjed ki. E formák számos elnevezést kaptak, például Európa étlap szerint, koncentrikus körök, olimpiai karikák, változó geometria, többsebességű Európa. A jogilag legjobban kidolgozott Bruno S. Frey és Reiner Eichenberger „flexibilis Európája”,¹² ahol a javaslat lényege az, hogy az integráció figyelembe veszi az új tagállamok gazdasági fejlettségét, és csak azokra a területekre terjed ki, amelyek előnyösek az új tagállam számára. A felzárkózás előrehaladásával egyre több területre terjedhet ki az együttműködés.

Összegzés – Javaslatok, lehetőségek

Európa mint föderális állam. Az európai föderáció vagy egy egységes európai állam nem új gondolat, először William Penn¹³ javasolta 1693-ban, majd Victor Hugo megismételte 1849-ben és Richard Coudenhove-Kalergi¹⁴ 1926-ban. Az Európai Unió alapító atyái is szövetségi államban gondolkodtak, de abban az időben ezt nem tartották reális felvetésnek, ezért csak a római szerződés preambulumban utalnak egy „egyre szorosabb unióra”.

¹² Institute for Empirical Research in Economics University of Zurich. 2000. augusztus.

¹³ William Penn az Egyesült Államok egyik alapítója volt, és közülük is az egyetlen, aki demokratikus alkotmánnyal képzelte azt el.

¹⁴ Német–japán származású filozófus, történész, a Páneurópa Mozgalom megalapítója.

E kérdést újból Joschka Fischer vetette fel 2000-ben a Humboldt Egyetemen tartott előadásában. Azzal érvelt, hogy azok az intézmények, amelyeket hat ország szükségleteire alakítottak ki, már nem funkcionálnak megfelelően, nem felelnek meg például egy közös kül- és védelmi politikának a globalizált világ körülményei között, és nem felelnek meg a demokratikus politikai rendszer követelményeinek sem. Egy olyan kétkamarás parlamenti rendszert javasolt, amelyben az egyik kamarában olyan választott képviselők ülnek, akik egyben a nemzeti parlamenteknek is tagjai, míg a másik kamara egyfajta szenátus lenne, hasonlóan az Egyesült Államok szenátusához. Ugyanakkor az volt a véleménye, hogy igaz ugyan, hogy a maastrichti egyezményrel a nemzeti szuverenitás olyan alapvető elemei, mint a nemzeti valuta, a belső és a külső biztonság az uniós intézmények hatáskörébe kerültek, ez mégsem jelenti a nemzetállamok felszámolását.

Az európai föderáció más hívei elsősorban a nemzetállam ellen érvelnek, azzal vádolják a nemzetállamokat, hogy ők az okozói a háborúknak, ők felelősek a kisebbségek kulturális, politikai és gazdasági elnyomásáért, ugyanakkor nagy, centralizált, bürokratikus szervezeteikkel elidegenítik az állampolgárokat.¹⁵

Az európai föderációt vagy az Európai Egyesült Államokat számos politikai csoport, közéleti szereplő és üzletember támogatja. Az Európai Föderalisták Uniója, a német filozófus és szociológus Jürgen Habermas és mások is konkrét elgondolásokat dolgoztak ki egy európai szövetségi állam alkotmányára.

Nemzetállamok konföderációja. A nemzetállamok konföderációja alapvetően francia elképzelés, De Gaulle vetette fel még az 1960-as évek elején. Szerinte egy francia politikus legfőbb feladata, hogy a 2000 éves történelemre visszatekintő francia nemzetet megóvja, amihez erős állami intézmények kelljenek. Az európai államok közötti összefogásra szükség van, de azt kormányközi eszközökkel és nem nemzetek feletti szervezetekkel kell megvalósítani. De Gaulle elképzeléseit Christian Fouchet, Franciaország dániai nagykövete vetette papírra, ez volt az a bizonyos Fouchet-terv, amelyből két változat is készült, 1961-ben és 1962-ben. A Fouchet-terv szerint az uniónak négy intézménye lenne, a Tanács az államfők részvételével, a Miniszterek Tanácsa a miniszterek részvételével, a Politikai Bizottság, amelyben a tagállamok delegáltjai vennének részt és az Európai Parlament, amelynek véleményező szerepe lenne. A döntés-előkészítés és a döntések végrehajtása a Politikai Bizottság feladata, maga a döntés pedig a Tanácsban születne, mégpedig egyhangúlag. Ha valamelyik ország nincs jelen vagy tartózkodik egy döntésnél, akkor a döntések rá nem vonatkoznak, de bármikor csatlakozhat, és akkor a döntések rá nézve is kötelezővé válnak. Az uniónak lenne költségvetése, amelyet a Politikai Bizottság állít össze, és a Tanács hagy jóvá. Az uniónak egyébként jogi személyisége is lenne, vagyis az unió nevében köthetne megállapodásokat olyan területeken, amelyekre felhatalmazták. Az unió nyitva állna az unió értékeit (az emberi méltóság védelme, demokrácia, az emberi jogok tisztelete, szociális igazságosság) elfogadó országok előtt. A franciák, különösen a jobboldali politikai erőikben, még mindig közel állnak ehhez a De Gaulle-i elképzeléshez. Amikor Joschka Fischer 2000-ben a Humboldt Egyetemen

¹⁵ Javier Solana beszéde (1998). *Securing Peace in Europe*. Speech by Dr. Javier Solana, Secretary General of NATO, Münster, 1998. november 12.

előadta az európai föderációra vonatkozó nézeteit, Lionel Jospin akkori francia miniszterelnök élesen reagált rá, mondván, a francia nép sohasem fogadna el olyan státuszt, mint amilyen az egyes államok helyzete az Egyesült Államokban vagy a tartományoké Németországban. „Vannak erős, életerős nemzetek, amelyek számára a nemzeti identitás fontos, és ez a mi kontinensük értéke” – mondotta a francia kormányfő.¹⁶ Ugyanakkor a már közösségivé vált kompetenciákat nem akarta visszavonni, vagyis az uniót a maastrichti–amszterdami egyezmények szerint akarta megtartani.

Európa mint szabadkereskedelmi övezet. A szabadkereskedelmi övezet a kereskedelmi integráció olyan típusa, ahol a szerződő országok nem alkalmaznak vámokat, kereskedelmi korlátozásokat egymással szemben. Fontos különbség a vámunióval szemben, hogy az övezet országai nem alkalmaznak egységes vámpolitikát az övezeten kívüli gazdaságok felé. Jelenleg szerte a világon számos szabadkereskedelmi övezet működik, néhány ismertebb közülük az észak-amerikai szabadkereskedelmi övezet, a NAFTA (North American Free Trade Agreement), a Latin-Amerikát átfogó MERCOSUR (Mercado Común del Sur), az ázsiai országokat tömörítő AFTA (ASEAN Free Trade Area) és a dél-afrikai COMESA (Common Market for Eastern and Southern Africa). Az Európai Unió szabadkereskedelmi övezetté átalakítását elsősorban az angol UKIP szorgalmazta, és el is érte, hogy hazája kilépjen a hatásköröket egyre inkább központosító unióból. Egy angol euroszeptikus csoport, a Campaign for an Independent Britain (CIB) olyan modellt javasolt, amely az európai népek együttműködési hajlandóságára és nem az európai politikai és gazdasági elit szándékaira építené az európai országok együttműködését. Az a meggyőződésük, hogy tartós európai együttműködés csak a benne részt vevő nemzetek akarataira épülhet. Mindenki csak olyan területeken venne részt az együttműködésben, amely érdekében áll.

Azonban nemcsak az euroszeptikusok látják a szabadkereskedelmi övezetet megoldásnak, hanem azok is, akik egyébként az integráció mellett voksolnak, de látják az ellentmondást a politikai szándékok és a gazdasági-politikai realitások között. Paul de Grauwe, a leuveni egyetem közgazdászprofesszora szerint:

„A politikai unió egy valutaunió logikus végpontja. De ha a politikai unió nem jön létre, akkor hosszú távon az euró zóna nem maradhat fenn. Most, hogy a politikai uniót senki sem akarja, el lehet gondolkodni, hogy jó ötlet volt-e a valutaunió létrehozása. Alig merem kimondani, hogy hosszabb távon a monetáris unió el fog bukni. Nem a következő évben, de úgy egy jó 10-20 éves időhorizonton. Nincs ugyanis példa arra, hogy egy valutaunió politikai unió nélkül fennmaradt volna. Valamennyi összeomlott. Elkerülhetetlenül be fognak következni külső megrázkódtatások, és ekkor a monetáris unió politikai unió nélkül meglehetősen törekenynek fog bizonyulni. Olyan Don Quijote-ék kivételével, mint Guy Verhofstadt,¹⁷ senkit sem látok, aki politikai uniót akarna... Egy nagy szabadkereskedelmi övezet marad az egyedüli reális alternatíva Európa számára. Illúzió, hogy a közeljövőben politikai uniót tudunk létrehozni.”¹⁸

¹⁶ Lionel Jospin, 1997–2002 között Franciaország miniszterelnöke egy 2001-es írásában (On the Future of an Enlarged Europe. Paris, 2001. május 28.) állt ki a „nemzetállamok föderációja” elgondolás mellett.

¹⁷ Belga miniszterelnök 1999–2008 között.

¹⁸ Interjú Paul de Grauwe-val a *De Morgen* nevű belga napilapban. 2006. március 18.

Lokalizáció. Lokalizáció alatt, akik ezt javasolják, általában azt értik, hogy amit megfelelő gazdaságossággal lehet helyben gyártani, azt gyártsák helyben. A lokalizáció alapvetően a hatalomelosztás megváltoztatását, a döntési jogkörök áthelyezését jelenti a nem választott transznacionális vállalatoktól és nemzetközi szervezetektől a demokratikusan választott helyi közösségekhez. A „lokális” vagy „helyi” jelző konkrét kérdésektől függően jelentheti a nemzetállamot, a nemzetállam valamely részét vagy földrajzilag összekapcsolódó nemzetállamok régióját. A lokalizáció közgazdaságtana arra a statisztikailag bizonyítható tényre épül, hogy az emberi szükségletek túlnyomó része helyileg (a szó előbbi értelmezésében) gazdaságosan kielégíthető, a nagy távolságú kereskedelmet elsősorban a természetföldrajzi adottságok eltérése és a választékbővítés indokolhatja. Komparatív előnyöket csak a természetföldrajzi különbségek jelenthetnek, mert a termelő tőke és az ismeretek áramlása más termelési tényezők különbségeit kiegyenlíti. A bérkülbségek kihasználása – azonos termelékenységi szint mellett, hiszen a termelékenységbeli különbségeket a működő tőke áramlása kiegyenlíti – csupán a jövedelmek átcsoportosításához vezet, de nem jelenti az erőforrások hatékonyabb elosztását, a termelési potenciál növekedését, és szélesebb körű alkalmazása deflációhoz vezet.

A technikai fejlődés lehetővé teszi, hogy már viszonylag kis méretű üzemek is gazdaságosak legyenek, így a termelőerők állandó centralizálása közgazdasági érvekkel – tehát a nagyobb hatékonyság ígéretével – nem támasztható alá. E nézet szerint különösen fontos, hogy a közszolgáltatások (vasút, távközlés, energiaellátás, vízellátás, oktatás, egészségügy), és a termőföldek, illetve a nyersanyag-kitermelés alapvetően a helyi közösségek tulajdonában legyenek. A lokalizáció nem kereskedelemellenes, pusztán az a célja, hogy diverzifikált helyi gazdaságokat hozzon létre, és ne kényszerítsen minden vállalatot arra, hogy önkizsákmányoló nemzetközi versenyt folytasson. Talán érdemes megemlíteni, hogy ez a felfogás nem állt messze a neves angol közgazdász, John Maynard Keynes nézeteitől, aki egy 1930-as évekbeli esszéjében¹⁹ azt írta, hogy:

„azokkal szimpatizálok, akik inkább minimalizálni, mintsem maximalizálni akarják a nemzetek közötti összefonódást. Az eszmék, a tudomány, a vendégszeretet, az utazás – ezek azok, amelyek természetüknél fogva nemzetköziek. De a javak készüljenek helyben, amikor csak az racionálisan lehetséges, és mindenekelőtt a hitelezés maradjon nemzeti keretek között.”

Az európai birodalom. Ami felé az Európai Unió halad, az a fent említettek egyikének sem felel meg, hanem valami egészen más: az európai birodalom. A lisszaboni szerződés elfogadása az Európai Uniót tulajdonképpen birodalommá alakítja át, erre maga Manuel Barroso hívta fel a figyelmet, amikor egy interjújában²⁰ az Európai Uniót egy birodalomhoz hasonlította. Ezzel a hasonlattal elsősorban az ellen akart védekezni, hogy a lisszaboni szerződés után az uniót sokan egy szuperállamhoz hasonlították. Bár ezt a jellemzést Barroso egyetemi előadásában szokta használni, amikor az unió felépítését magyarázza, valójában nagyon is ráillik az unió lisszaboni szerződés utáni helyzétére. Az unió ugyanis nem hasonlítható egy föderatív államhoz, mert azoknak (például

¹⁹ John Maynard Keynes: *National Self-Sufficiency*. *The Yale Review*, 22. (1933), 4. 755–769.

²⁰ Euractiv: Barroso: *European Union is 'empire' (short version)*. [Videó.] *YouTube*, 2007. július 10.

az Egyesült Államoknak vagy Németországnak) demokratikus politikai berendezkedésük van, közös a nyelvük, erős bennük a társadalmi szolidaritás, egységes külpolitikájuk van és a központi költségvetésük a GDP 20-25%-át teszi ki, hogy egy szövetségi államnak csak néhány fontos vonását emeljük ki. Az Európai Unió ezek egyikével sem rendelkezik. A birodalom ezzel szemben – definíció szerint – egy erős központi hatalom (egyszemélyi uralkodó vagy uralkodó csoport) által irányított, földrajzilag kiterjedt és számos országot-népceportot összefogó államalakulat, amelyet általában katonai erővel tartanak össze. Ez a definíció majdnem tökéletesen illik a lisszaboni szerződés utáni EU-ra, mert:

- népessége etnikai, kulturális és nyelvi szempontból heterogén, majdnem minden ország más nyelvet beszél, és nem érti a többi nyelvét;
- emiatt nincs „európai nép” és közös kommunikációs tér sincs, ami a demokratikus berendezkedés elengedhetetlen feltétele;
- Barroso az uniót „nem imperialista birodalomnak” nevezte, mert a tagság önkéntességen alapszik. Azonban a gyakorlatban az Európai Uniónak, különösen meghatározó országainak, éppen elég gazdasági és katonai ereje van ahhoz, hogy a körülötte lévő országok a tagságot kényszerítő erőnek érezzék;
- a döntéshozatal – mint erre az unió vezetői is többször utaltak – nem demokratikus, a döntéshozók az uniós polgárok által nem elszámoltathatók;
- folyamatos expanziót folytat, ami nagyon jellemző a birodalmakra;
- közös pénze és részben katonai ereje is van;
- azzal, hogy a lisszaboni szerződés a hatásköröket tovább központosította, az unió egyre inkább hasonlít egy birodalomhoz.

A jelenlegi tendenciák folytatódása esetén tehát az unió egyenrangú nemzetállamok együttműködéséből egyre inkább egy birodalommá alakul át, hasonlóvá ahhoz, mint amilyen a Római Birodalom, a brit birodalom, az Orosz Birodalom vagy a Spanyol Birodalom volt. E tendencia mögött a legfőbb hajtóerőt egy szűk üzleti és politikai elit képezi (a háttérhatalom), akiknek akarátát a jobb- és baloldali főáramú partok transzformálják át uniós szabályokká. A különbség az, hogy míg az említett birodalmak fennállásuk jelentős részében az egész térség felemelkedését szolgálták, a maastrichti szerződéssel létrehozott Európai Unióban a divergencia, egyes térségek leszakadása és összességében a lassú fejlődés vált jellemzővé.

Konzultáció Európa jövőjéről kezdeményezés. Az Európai Bizottság 2019-ben kinevezett új elnöke, Ursula von der Leyen kezdeményezte, hogy az Európai Unió előtt álló feladatok megoldása érdekében kezdődjön egy európai szintű konzultáció Európa jövőjéről. Az ennek nyomán a Bizottság 2020 januárjában kiadott közleményében²¹ kifejti, hogy az egyre inkább többpólusúvá váló világban sok európai továbbra is aggódik a jövője miatt, és az Európai Uniónak meg kell mutatnia, hogy van válasza a felmerülő kérdésekre. Ennek érdekében a Bizottság kétéves időtartamra tervezett konzultációt

²¹ A bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: Az Európa jövőjéről szóló konferencia megszervezése. COM(2020)27 final.

szervez, amelybe az európaiak széles körét kívánja bevonni, mind az állampolgárok, mind az intézmények tekintetében. A fórumnak tükröznie kell Európa sokféleségét, ezért nyitva áll a civil társadalom, az európai intézmények és más európai szervek, köztük a Régiók Bizottsága, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság, valamint a nemzeti hatóságok, regionális és helyi önkormányzatok, parlamentek és más érdekelt felek előtt. A konzultáció két területet érint, ezek közül az egyik a Bizottság olyan prioritásai köré szerveződik, mint az éghajlatváltozás, a környezeti kihívások elleni küzdelem, az emberközpontú gazdaság, a társadalmi méltányosság és egyenlőség, Európa digitális átalakulása, az európai értékek előmozdítása, az EU hangjának erősítése a világban, valamint az unió demokratikus alapjainak megerősítése.

A második terület a demokratikus folyamatokhoz és az intézményi kérdésekhez kapcsolódik, ideértve az Európai Bizottság elnökének megválasztására vonatkozó csúcsteljesítési rendszert és az európai parlamenti választások páneurópai listáit. A kialakított programból világosan látszik, hogy a konzultáció során a korábban említett valódi problémákkal nem akarnak foglalkozni, így a konzultáció – amely a koronavírus-járvány miatt nem kezdődhetett el 2020. május 9-én, a Schuman-nyilatkozat 70. évfordulóján, ahogy tervezték – eredménye nem lehet más, mint a jelenlegi patthelyzet megerősítése. Erre garanciát jelent az is, hogy a konzultáció levezénylésével a liberális frakció vezetőjét, Guy Verhofstadot bízták meg, aki a sajátján kívül nem ismer el más nézeteket. Az unió valódi problémái uniós anyagokban ritkán bukkannak fel, általában amerikai elemzőintézmények vagy európai kutatóintézetek, esetleg egyéni kutatók hívják fel rájuk a figyelmet. Legutóbb egy patinás brit intézmény, a Chatham House foglalkozott az uniót szétfeszítő érdekellentétekkel, igaz, ennek is már két éve, de az akkor megfogalmazott problémák ma is éppen úgy napirenden vannak, mint az elemzés idején. A Chatham House elemzője, Hans Kundnani szerint az uniót három, egymásnak ellentmondó nézet uralja. Az egyik Angela Merkelé a „kompetitív Európáról”, ami a gyakorlatban megszorító, neoliberális politikát jelent. A másik Emmanuel Macroné, amely az állampolgárok és az országok közötti szolidaritást szorgalmazza, ez a gyakorlatban az erőforrás-átcsoportosításra épülő „transzfer uniót” jelent, amelyet a németek elutasítanak. A harmadik pedig Orbán Viktoré, aki szuverén nemzetállamokra épülő keresztény Európát szorgalmaz. A három nézet, amelyek mögött különböző politikai erők állnak, egymásnak tökéletesen ellentmondanak, így nehezen várható bármilyen előrelépés az uniós integráció terén.

Megítélésünk szerint azonban ezek az ellentétek feloldhatók lennének, ha az unió vezetése a valós problémákból indulna ki, és az unió politikai és gazdasági felépítését ennek megfelelően alakítaná ki. A Werner-, a Marjolin- és a MacDougall-jelentések alapján például világos, hogy egy szövetségi államot nem lehet a GDP 1%-át kitevő közös költségvetésből felépíteni. Hasonlóképpen nem lehet közös pénzt és ugyanakkor szabadkereskedelmet és tőkeáramlást biztosítani olyan államok számára, ahol a gazdasági fejlettség és ebből kifolyólag a versenyképesség is gyökeresen eltér. Nyilván nem e problémák felismerésével van a gond, hiszen csak kicsit kell keresgélni a neten, és az unió belső ellentmondásairól számos, neves kutatóintézet és kutató által publikált elemzés található. Az ellentét az unió vezetése, vagy talán pontosabb úgy fogalmazni,

hogy az euroatlanti háttérhatalom uralmi törekvései és a nemzeti identitásukhoz túlnyomó többségükben ragaszkodó európai polgárok ellenállása között feszül.

Felhasznált irodalom

- Commission of the European Communities, Directorate-General for Economic and Financial Affairs: *Report of the Study Group „Economic and Monetary Union 1980”*. Brüsszel, 1975. március 8. Online: http://aei.pitt.edu/1009/1/monetary_study_group_1980.pdf
- Commission of the European Communities: *Report of the Study Group on the Role of Public Finance in European Integration*. Volume I General Report, Brussels, 1977. április.
- Council – Commission of the European Communities: *Report to the Council and the Commission on the realization by stages of economic and monetary union in the Community*. Luxembourg, 1970. október 8.
- Euractiv: Barroso: European Union is 'empire' (short version). [Videó.] *YouTube*, 2007. július 10. Online: www.youtube.com/watch?v=c2Ralocq9uE
- Keynes, John Maynard: National Self-Sufficiency. *The Yale Review*, 22. (1933), 4. 755–769. Online: www.mtholyoke.edu/acad/intrel/interwar/keynes.htm
- Jiménez, Antonia M. Ruiz – Jaroslaw Józef Górniak – Ankica Koscic – Paszkal Kiss – Maren Kandulla: European and National Identities in EU's Old and New Member States. Ethnic, Civic, Instrumental and Symbolic Components. *European Integration online Papers (EIoP)*, 8. (2004), 11. Online: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2004-011a.htm>
- Prutsch, Markus J.: European Historical Memory: Policies, Challenges and Perspectives. Policy Department B: Structural and Cohesion Policies European Parliament Pew Research Center. *Survey Report*, 2012. Online: www.pewglobal.org/2011/11/17/the-american-western-european-values-gap/
- Schindler, John: Who Really Won the Cold War? America's New Left Has Swallowed up Communism's Old Left, and Now It's Masticating Us All. *The Federalist*, 2015. szeptember 16. Online: <http://thefederalist.com/2015/09/16/who-really-won-the-cold-war/>
- Sharon Macdonald (szerk.): *Approaches to European Historical Consciousness. Reflections and Provocations*. Eustory Series, Shaping European History, 1. Hamburg, Körber-Stiftung, 2000.
- Securing Peace in Europe*. Speech by Dr. Javier Solana, Secretary General of NATO Münster, 1998. november 12.

Ajánlott irodalom

- Heeger, Klaus – Karoly Lorant: *The EU from a Critical Perspective. Independence and Democracy Group of the European Parliament*. Luxembourg, Parliament Printing Press, 2009.
- Lóránt Károly: *Az Európai Unió jövője és Magyarország mozgástere*. Budapest, Kairosz, 2015.